

socioumane. Teoria culturală a riscului se bazează pe faptul că în fiecare societate există variate forme de raționalități, unele competitive (*competing rationalities*), înțelegerea lumii fiind puternic mediată de sisteme de valori, prin urmare, comunicarea riscului trebuie să fie orientată către crearea de înțelesuri împărtășite (*shared meaning*) și încredere (*trust*) (184-185); cu alte cuvinte, managementul riscului, raționalitățile instituționale nu trebuie să pună în pericol supraviețuirea culturală. De exemplu, dacă într-o societate echitatea este o valoare fundamentală, o normă socială, deciziile trebuie să ia în considerare preocuparea față de echitate (abordarea *environmental justice*).

Teoria sistemelor sociale – teoria lui Niklas Luhmann – se încadrează și ea în abordările comunicaționale ale riscului. În acest sens, riscul poate produce conflicte între subsisteme, poate mări potențialul pentru efecte nedorite asupra sistemelor învecinate. De exemplu, riscul epuizării de resurse produce nu numai probleme economice (creștere de prețuri), ci și modificări în cadrul subsistemelor politice, cum ar fi creșterea importanței politicilor de mediu, ceea ce produce noi coduri comunicaționale și norme de acțiune.

Teoria acțiunii comunicative, propuse de Habermas, devine și ea o alternativă la monologia RAP. Acțiunea comunicativă este prin excelență dialogică, în sensul că raționalitatea are origini sociale, deci nu este posibil să detectăm dacă o persoană acționează sau nu rațional fără să cunoaștem situația socială a persoanei. Acționăm rațional doar dacă experiențele noastre din trecut, cunoștințele culturale și alți actori o confirmă. Prin urmare, interacțiunea socială este indispensabilă pentru alegerile raționale.

Influența lui Habermas asupra lucrării se poate exprima și sub forma unei concluzii: cartea prezentată putând fi nu-

mită „o formă plurală” de a vorbi despre risc: pe de o parte, din perspectiva „raționalității monologice” – reprezentată de paradigma alegerilor raționale –, pe de altă parte, din perspectivă „dialogică” – reprezentată însă nu numai de acțiunile comunicative, ci și de toate formele de „structuri narative” în care este plasat riscul. Este vorba deci despre o lectură utilă nu numai pentru cei preocupați de studiile de risc, ci și pentru cei care doresc o sinteză pertinentă asupra raționalităților multiple.

Laura Nistor

History and Anthropology,
vol. 16, nr. 3, septembrie 2005

Revista *History and Anthropology* reprezintă unul dintre puținele periodice care trec dincolo de clasică abordare a evoluției unei singure discipline, propunând proiectul euristic al viziunii interdisciplinare.

Inițiată în 1990, sub egida prestigiosului grup editorial Routledge, *History and Anthropology* este o publicație trimestrială. Ea apare în lunile martie, iunie, septembrie și decembrie (de regulă sub formă de numere tematice) și reunește în articolele sale zestrea epistemologică a istoriei cu cea a antropologiei, făcând astfel din înțelegerea de tip diacronic o premisă pentru demersul explicativ în studiul culturilor. În paginile acestei reviste, așa cum se menționează pe contracopertă, putem găsi articole despre: „schimbări economice, religioase sau lingvistice; sisteme coloniale europene și noneuropene; transformări ale artei și culturii materiale; studii de gen în perspectivă istorică și culturală; întâlniri cu și imagini despre «ceilalți»; influențele reprezentărilor antropologice asupra conștiinței și culturii

indigenilor...”. O garanție a înaltei ținute științifice a publicației este dată, alături de renumele editurii, și de cel al membrilor comitetului editorial, din care fac parte personalități notorii precum: Paul Sant Cassia (editor), Marc Augé, Stephen Bann, James Clifford, Jean Comaroff, Johannes Fabian, Clifford Geertz, Carlo Ginzburg, Geoffrey Lloyd, Tzvetan Todorov.

Cel mai recent număr al revistei (3, septembrie 2005) aduce în discuție etnografiile istoricității (*Ethnographies of Historicity*), temă ilustrată cu studii de caz din diferite arii culturale de pe glob. Numărul prezintă sub formă tipărită conținutul comunicărilor susținute în cadrul „atelierului” (*workshop*) „Etnografiile istoricității”, integrat în programul celei de-a 8-a Conferințe a Asociației Europene a Antropologilor Sociali (Viena, 8-12 septembrie 2004). Atât atelierul din cadrul Conferinței, cât și numărul din revistă pe care dorim să îl prezentăm în continuare, au fost coordonate de Eric Hirsch și Charles Stewart, doi reputați antropologi britanici. Aceștia semnează și articolul introductiv, în care ei motivează alegerea temei și aduc clarificări conceptuale, decurgând din articolele celorlalți autori.

Așa cum arată Hirsch și Stewart, termenul de „istoricitate” (*historicity*) poate fi echivalat într-o largă accepțiune cu cel de „istoricalitate” (*historicality*), desemnând trecutul unor obiecte sau persoane. Aici terminația „-alitate” (*-ality*), ni se spune, generează o paralelă cu alți termeni din științele socioumane, precum „poziționalitate”, „spațialitate”, „materialitate”, care au darul de a surprinde intercondiționarea dintre subiect și obiect, adică esența relațională a actului de cunoaștere. Cei doi autori subliniază că istoricitatea „descrie o situație umană în desfășurare, în care versiuni ale trecutului și viitorului

(persoanelor, colectivelor sau lucrurilor) îmbracă o formă prezentă în legătură cu evenimente, necesități politice, forme culturale disponibile și stări emoționale” (262). Istoricitatea sintetizează așadar influența pe care urmele trecutului și încercările de anticipare a viitorului o au asupra acțiunii umane prezente. Privită prin perspectiva construirii sale, istoricității îi corespunde – în acel moment din timp pe care îl descrie – conceptul de „socialitate”, adică modul în care subiectul cercetării relaționează cu ceea ce există în jurul său. Putem spune deci că ambele concepte – și istoric(al)itatea și socialitatea – caracterizează fapte sociale din perspectivă dinamică.

Pe de altă parte, autorii atrag atenția asupra influenței pe care școala de gândire vest-europeană o are asupra modului în care istoria este concepută. Reperete analitice prin care se poate face caracterizarea evoluției unei națiuni occidentale nu rămân neapărat operaționale când vrem să studiem un trib african. Ținând cont de acest aspect, Hirsch și Stewart, dar și ceilalți autori, au încercat să identifice „modalități și practici neașteptate prin care, încercând să anticipeze momente din viitor, o comunitate produce și utilizează cunoștințe despre momente din trecutul său” (267). Este, astfel supus, modul particular al unei comunități de a percepe timpul în general și caracterul dihotomic (recent/îndepărtat) al acestuia.

Aceste reprezentări sunt surprinse în articolele lor și de ceilalți contributori, după cum urmează:

Elfriede Hermann, profesor la Institutul de Antropologie Socială și Culturală al Universității din Göttingen, prezintă, prin studiul său asupra populației Banaban din Fiji, modul în care încărcătura afectivă – manifestată sub forma unor reprezentări artistice (teatru, dans, poezie)

și asociată anumitor evenimente – influențează construcția istoriei și a raporturilor cu „ceilalți”.

Ingjerd Hoëm, cercetător la Institutul pentru Arheologia și Istoria Culturală a Pacificului de pe lângă Muzeul Kon-Tiki din Oslo, arată cum cunoașterea istoriei poate fi un factor decisiv în ascensiunea politică în rândul comunității polineziene din Tokelau și cum tinerii încearcă să producă o reformă a societății gerontocratice, prin punerea în scenă a propriilor viziuni despre istoria populațiilor din care provin.

Jean de Lannoy analizează istoricitatea recompusă din inscripțiile funerare ale comunităților din Malakula-Vanuatu, cuprinzând perioada 1930-1999. Autorul prezintă o istoricitate rescrisă, care începe cu renunțarea, în 1930, la epitafurile tradiționale (ca semn al adeziunii la cultura creștină) și ajunge, în anii '90, la o perioadă de revenire la vechile cutume, prin reabilitarea descrierilor unor evenimente din viața defuncților și a memoriei marilor strămoși. Acest studiu permite înțelegerea transformărilor privind relația cu istoria prin care grupul etnic din Malakula a trecut, datorită contactului cu civilizația occidentală.

Yvon Csonka, profesor la Departamentul de Istorie Socială și Culturală al Universității din Groenlanda, prezintă modul în care schimbările survenite în viața inuiților din Groenlanda de Vest și Nunavut, ca urmare a colonizării, au modificat raportarea indigenilor la istorie, detașându-i de viziunea lor tradițională (cu un interes deosebit acordat rudeniei) și orientându-și o imagine mai generală a originii comunității lor. Această detașare s-a produs și datorită introducerii unor mijloace de comunicare moderne. Nunavut a beneficiat însă de o dezvoltare mai rapidă, ajungând în prezent o comunitate care își

reevaluează trecutul, având pe de o parte tradițiile puternice și aflându-se în același timp în contact cu noile tehnologii. Din cauza contactelor mai puțin frecvente cu modernitatea, locuitorii Groenlandei de Vest trec printr-un proces mai lent de schimbare a vieții tradiționale.

Eleni Papagaroufali analizează modul în care practicile comunitare instituționale ale Uniunii Europene, cum ar fi „înfrățirea între localități”, forțează o redefinire culturală din partea cetățenilor din statele nemembre care, prinși într-o astfel de structură, caută să se legitimeze în aria culturală din care fac parte „frații” lor mai bine situați din punct de vedere economic, prin căutarea unor argumente date de o istoricitate apropiată sau chiar comună.

Helen Cornish analizează practicile magiei populare și modul în care vrăjitoarele secolului XX se legitimează prin aceasta și prin legendele locale, remodelând practic istoricitatea comunităților în care trăiesc. Autoarea aduce în discuție dilema cercetătorilor istoriei de a lua sau nu în considerație mărturiile folclorice, care, dacă sunt veridice, sunt adeseori lipsite de acuratețe.

Pamela E. Klassen, cercetător la Centrul de Studiere a Religiiilor al Universității din Toronto, prezintă modul în care reprezentanții ai Bisericii Anglicane au găsit o modalitate de înnoire a vieții lor religioase prin împrumutarea unor practici budiste (yoga, reiki). Motivația unei astfel de îngemănări este dată de proximitatea ritualică a relației indisolubile între liturghii și practicile tămăduitoare, prin care se pot aduce împreună valori și simboluri de natură să îmbogățească viața spiritulă a adeptilor.

Între contributorii la acest număr din *History and Anthropology* remarcăm de asemenea (evident cu satisfacție) pe Gheorghică Geană, cercetător la Centrul

de Cercetări Antropologice și profesor de antropologie la Universitatea din București, Facultatea de Sociologie. În articolul intitulat „Remembering Ancestors: Commemorative Rituals and the Foundation of Historicity”, compatriotul nostru analizează un bogat material empiric și bibliografic referitor la ritualurile comemorative asociate cultului strămoșilor – construct simbolic ce face legătura între timp și existență, ca dimensiuni culturale. Gheorghiu Geană delimitează încă de la început conceptul de „strămoș” (ancestor, „moș” cf. termenului vernacular) – fondator de neam, de comunitate sau chiar de nație, adus la rang de divinitate în vremuri imemorabile – de cel de „înaintaș” în general (*recent dead*), termen ce poate desemna un om trecut în veșnicie recent, sau de o perioadă de timp clar determinată. Fiecareia dintre cele două categorii îi corespund ritualuri comemorative diferite, în funcție de care timpul însuși se structurează în moduri diferite. Morții recentii sunt înscrși în pomelnice (arbori genealogici neramificați) și li se fac pomeni și parastase de-a lungul unui „timp linear”. Strămoșii, sub denumirea de „moși”, sunt invocați în zile speciale, anual, de unde și structurarea timpului ca „timp ciclic”. Moșii sunt celebrați de mai multe ori pe an, pe anotimpuri, dar „moșii de vară” reprezintă sărbătoarea cea mai importantă. Pentru a ilustra frumusețea și

bogata încărcătură simbolică a ceremonialului moșilor de vară, profesorul Geană prezintă, în articolul său, acest eveniment în detaliu, așa cum se petrece în localitatea Izvoru, din județul Argeș, și face o analiză prin prisma istoricității acestui tip de comemorare. Analiza întreprinsă este una fenomenologică, sprijinită pe viziunea heideggeriană a „extazelor temporalității”, pentru a pune în discuție raportul între timp și ființare, așa cum este el reflectat în ritualurile evocatoare ale unor comunități românești. La capătul analizei, autorul relevă funcția memorial-evocatoare pe care o îndeplinește istoria în viața unei comunități. Această funcție se adaugă celei de identitate și celei critic-moralizatoare. Însă, tocmai caracterul memorial-evocator al strămoșilor constituie baza pentru stabilirea identității unui grup și a reperelor sale morale, insituite de comportamentul exemplar al celor din vechime.

În concluzie, legitimarea identității istorice a unei comunități nu trebuie și nu poate să fie întotdeauna exclusiv rezultatul analizei întreprinse de istorici, în sensul strict disciplinar al cuvântului. Toate cele nouă articole pe care le-am prezentat reușesc să ofere o viziune alternativă asupra istoriei, asupra relației între percepția timpului și reprezentarea culturală a originilor.

Gabriel-Ionuț Stoiciu